Ivan
Parík

Fragmenty a úvahy

pramene

hudobné centrum
MUSIC CENTRE SLOVAKIA

Ivan Parík

Fragmenty a úvahy

Ivan
Parík

Fragmenty a úvahy

Hudobné
centrum
2017

Ivan Parík:
Fragmenty a úvahy

© Magdaléna Paríková, Nora Gubková, Miloš Jurkovič
Fotografie pochádzajú z rodinného archívu Magdalény Paríkovej.
ISBN 978-80-89427-29-1 (print)
ISBN 978-80-89427-52-9 (ePDF)
samostatne nepredajné CD – kat. č.: HC 10046

TEXTY
Z KUFRÍKA

Úvodom

Moji dávni a veľmi blízki priatelia – Eva Šefčíková-Szórádová a Juraj Alexander – ma vyzývajú už dlhší čas, aby som napísal pamäti („poznal si toľkých zaujímavých ľudí"). Nemyslím si, že je to náležité, pamäti to iste nebudú, môžem však napísať zopár spomienok na tých, čo ma sprevádzali v mojom doterajšom živote, na tých, ktorí ma svojím spôsobom poznačili. Bolo ich nemálo, a tak si aspoň spomienkou dovolím vzdať im úctu. Rovnako však mienim pospomínať si na zopár udalostí, ktoré už podľahli mytologizácii či zabudnutiu a možno by bolo zadosť podať o nich hoc aj subjektívne svedectvo. Sám seba sa pýtam, kde mám začať – je to však jednoznačne rodičovský dom.

Rodičovský dom

Vyrastal som vo viac ako kultivovanom prostredí. Moji rodičia patrili k takzvanej strednej vrstve, nikdy nie majetnej, avšak netrpiacej biedu, intelektuálne prostredie nášho domu bolo navýsosť špičkové. Moja drahá, hoc aj veľmi prísna matka milovala poéziu, písala nádherné básne, ktoré napokon na sklonku svojho života spálila. Pripamätúvam si prekrásnu básnickú epopej o živote Leonarda da Vinciho, maminej milovanej osobnosti, ako aj jej vzťah ku dávnej renesančnej Florencii s Michelangelom, medicejskými, Machiavellim, Savonarolom.

Moja matka žila neopísateľným spoločenským životom. Pestovala doma čosi ako literárny salón a k našim veľmi blízkym patril ujo Janko Smrek, ujo Vaľo Beniak, ujo Ľudo Ondrejov, s ktorého manželkou Oľgou Harmanovou (rozprávkou môjho detstva bol *Kohútik Kiko*) bývala v mladosti v Ymke. Naším, doslova naproti bývajúcim susedom v niekdajšom dome novín *Slovák* bol Andrej Žarnov (Fero Šubík), neskôr pribudli i také osobnosti, ako Janko Jesenský (počas poplachu nechodil do krytu a ja som trávil čas v jeho pracovni), potom to bol i Ján Belnay v čase, keď prekladal

Hugových *Bedárov*. Ako malý chlapec som mával milú povinnosť pražiť a variť kávu tejto vzácnej spoločnosti.

Jediným, kto sa do tejto spoločnosti nehodil, bol istý Mečiar, nie Vladimír, ale tuším Stanislav, vtedajší správca Matice slovenskej, ktorého môj až priveľmi dobrotivý a tolerantný otec vyhodil z nášho domu s poznámkou, že je to jediný fašista, ktorého v živote spoznal.

Môj otec bol vzdelanec iného zamerania ako moja matka. Bol upriamený najmä na dejiny a na politiku, predovšetkým vtedajšej Európy; jeho okrídlenou vetou bolo: „Synu, ak chceš vedieť, v čom to žiješ, musíš spoznávať históriu." Otec o tom nikdy nehovoril, ale časom som sa dozvedel, že počas vojny zachránil pätnástich Židov, jedného z nich, svojho kolegu Zuckermana v Prešove, tak, že ho zatvoril do trezoru a kľúče od neho mal pri výsluchu gestapom vo vrecku. Domýšľam si, že spolupracoval v odboji s majiteľkou obchodu s cukrovinkami, pani Birgusovou, – ona určite odbojárkou bola.

Pripamätúvam si posledné roky vojny, kedy sme mali na stene mapu a tam sme si zástavkami značili priebeh frontu. (Bože, Nemcov sme sa tak nebáli ako komunistov!) Nedá mi nespomenúť si na možno malú príhodu, keď sme počas poplachu sedeli v bunkri na jednej strane civilisti, na druhej pracovníci nemeckého veľvyslanectva a ja ako malý chlapec som nahlas povedal: „Ale Londýn to včera hlásil inak." Ostalo doslova pochmúrne ticho a po ukončení poplachu vysoký nemecký dôstojník pristúpil k mojej mame a povedal: „Milostivá pani, nemusíte sa báť, máte rozkošného syna." Boli aj takí. Inak to bolo so sovietskym podplukovníkom Gukasianom, ktorý mi odcudzil nádhernú pušku s ručne vyrezávanou pažbou. Pušku mi daroval Váňa Okriema, kapitán, ktorý po krátky čas prechodu frontu býval u nás. (Ja Váňa, ty Váňa, aký osud Váňu Okriemu postihol?)

Spomienka k februáru '48. Sedeli sme – mama, otec a ja – pri starom rádiu značky Opta (prežilo zamurovanie cez frontu) a počúvali sme Gottwaldov prejav. Po jeho doznení otec povedal iba:

„Toto je koniec." Mal pravdu, bol to na štyridsať rokov koniec slobody a ľudskosti (hoci nie všetko, čo sa udialo, bolo iba nedobré – aj súdiť treba veľmi realisticky).

Môj otec ma neraz pozval na rozhovor – počnúc pubertou a včeličkami, oplodňujúcimi kvietky až po ozaj životné problémy a rozhodovania. Potom prišla takzvaná „akcia B", keď nás behom 24 hodín za policajného dozoru deložovali z bytu do mokrej pivnice a prišli sme (moji rodičia) o veľa krásnych kníh a nábytku. Pre môjho otca typické: V deň deložovania ma prezrel v kúpeľni a povediac „synu, rastú ti fúziky," prvý raz ma oholil. Neskôr moja veľmi tvrdohlavá matka zariadila, že sme sa vrátili do nášho pôvodného bytu zdemolovaného Cigánmi (Skuteckého domy na dnešnej Gorkého ulici).

Moji rodičia ma v úsilí dať mi čím skôr nejakú budúcnosť nechali študovať stavebnú priemyslovku. (To sa mi neskôr veľmi zišlo, keď som ako rektor koncipoval prístavbu na Zochovej.) V tom čase som však už začal chodiť na hodiny klavíra k Alexandrovi Albrechtovi, potom sme s Dušanom Martinčekom v Dóme ťahali mechy (organ ešte nebol elektrifikovaný) a po nedlhom čase sme sa tu, v Dóme, stali aj spevákmi v zbore. To však bude iná kapitola môjho rozprávania. Keď som sa rok pred maturitou rozhodol „zdrhnúť" z priemyslovky, otec si ma opäť zavolal na prechádzku a iba mi povedal: „Ak ti Boh dá života, budeš do práce chodiť 35 rokov. Niet nič horšieho, ako ráno vstávať a povedať si: Nemám rád svoju prácu. Rozhodni sa."

Otcovi som podnes vďačný, že mi dal šancu, ktorú som nikdy v živote neoľutoval. Je možno paradoxom, že mama, milovníčka umenia, sa ponajprv s mojím rozhodnutím iba ťažko vyrovnávala, avšak môj život s hudbou časom prijala i za svoj.

Môj otec mi ešte veľakrát v živote dobre poradil. Nemôžem neodcitovať jeho slová z čias, keď som sa za komunistov (ako nestraník vo výklade) stal na kratučkú dobu prodekanom. Opäť jeho: „Synu, ideme na prechádzku," a veta „Možno si na začiatku kariéry, pamätaj, že každý z tvojich kolegov, ktorým budeš nadriadený,

musí byť presvedčený, že jeho problémy sú aj tvojimi starosťami. A ak raz budeš mať možnosť vyberať si spolupracovníkov, vyber si múdrejších od seba – tí o tvoje miesto nemajú záujem.“ Tieto otcove slová mi dali poučenie, a tak som neprepadol pýche či povýšenosti (aspoň dúfam, že sa nemýlim), keď som sa po rokoch stal rektorom.

Naostatok, smutný záver života otca a matky. Otca na sklonku života postihla skleróza, a tak tento veľký vzdelanec (ešte v šesťdesiatom piatom roku života sa ako ôsmu reč naučil španielčinu) umrel ako bábätko v plienkach. Matka, ktorá prežila otca čosi cez dva roky, počkala na mňa po infarkte, aby som jej v hlbokú noc návštevy v nemocnici povedal: „Bola si mi dobrá mama.“ Krátko nato skonala.

Dúfam, že sa raz tam, v Poznaní a Odpustení, opäť stretneme.

Albrechtovský dom

Druhým, pre mnohých z nás mimoriadnym prostredím, takým dôležitým pre život, sa stal albrechtovský dom na Kapitulskej 1. K Alexandrovi Albrechtovi-Šanibáčimu sme spolu s Dušanom Martinčekom začali chodiť na klavír roku 1951. Hodiny sme mávali po sebe, a tak sme v predsienke sedávali na stoličkách, hompáľali nohami a Grétinéni sme zo skrine kradli (na uspokojenie mlsnosti, ako aj roztopaše) fľaštičky s dobrým lekvárom. O niečo neskôr nás Šanibáči zavolal spievať do Dómu, kde vtedy ešte existoval Cirkevný hudobný spolok (*Kirchen-Musik Verein*). Tu sme spoznávali diela sakrálnej hudby, ako aj veľa pozoruhodných ľudí – tých ľudí, na ktorých, žiaľ, si už nikto nespomína, hoc oni svoju brázdu vyorali. Pripomínam si skvelú sopranistku pani Bernhauerovú, altistku pani Chovancovú, basistov pánov Čemusa, Dobruckého, Porgesa a v tenoroch skvelého Ladislava Slováka, neskôr vynikajúceho dirigenta. Pamätám si na Štefana Németha-Šamorínskeho, ktorý bol aj skvelým organistom a improvizátorom. Jeho hra trojhlasných, dokonca aj štvorhlasných fúg bola imponujúca, plná fantázie,

realizácie okamžitého nápadu, a to doslova taká, akoby ich cieľavedome nakomponoval.

Keď neskôr komunisti zakázali Némethovi ako vysokoškolskému pedagógovi hrať v kostole, zasadol si za organ Jaroslav Meier, tiež hráč dobrých kvalít, môj neskorší šéf v hudobnom vysielaní Československej televízie. A propos televízia – tá mi priniesla jedno z krásnych priateľstiev s Jirkom Pilkom (moje pripamätúvanie si mu venuje ešte pár osobitných riadkov).

Šanibáči bol skvelý a pohotový dirigent. Osobne som ho zažil v jeho zrelom veku, keď sa jeho dirigentské aktivity už obmedzili iba na Dóm sv. Martina. V tom čase som študoval dirigovanie u Kornela Schimpla, a tak som dostal občas príležitosť zadirigovať si aj omše. Spočiatku iba tie „ľahšie" časti, Agnus, Benedictus, Sanctus, keď mi však už Šanibáči dovolil Kyrie a Gloriu, a potom aj Credo, vedel som, že už je dobre. A tak som sa stal, hoci už nie legálne, posledným dirigentom Cirkevného spolku v Dóme.

Záver bol tristný – jedného dňa som našiel (spolu s Jaroslavom Meierom) celý archív vyhádzaný z okien na ulicu tam, kde je pred Dómom Lisztov pamätník. Uchoval som si z neho Palestrinovu *Stabat mater*, jednu z Brucknerových symfónií a ešte čosi. Dómsky archív nenávratne zmizol (opäť si pripomínam otcove slová z februára '48 – „toto je koniec"). Sakrálna hudba sa nám vytratila zo života na plných štyridsať rokov a nasledujúcim generáciám bola vymazaná z pamäti. Nedá sa to nazvať inak ako hriech na ľudskom duchu, ako hriech na našom historickom vedomí, ako trestný čin vynúteného zabúdania. O koľko nádhery sme pripravili našich mladších priateľov a kolegov...

Po nedeľnej omši naša cesta viedla z Dómu k Albrechtovcom, kde sa muzicírovalo, hrala sa komorná hudba, hudba, ktorá vo mne prebudila svet krehkosti a introvertnosti, svet poézie a premýšľania o tom, čo nám nie vždy dáva práve veľkolepá symfónia.

Nádherný učiteľ Alexander Albrecht miloval svojho psa Almu, bol tuhý fajčiar, neskutočne vtipný a dobrotivý. Postihol ho nie

práve najláskavejší osud, oslepol a ohluchol. Denne som Šanibáčiho navštevoval v nemocnici na Hlbokej, a potom na Bezručovej, kde mi raz bol povedal: „Vieš, Ivan, *ich bin total taub, sowie Beethoven*." Tragiku tejto vety som pochopil až neskôr, jej ťažobu som si však uvedomil až po jeho trúchlivom skone a moja úcta i láska k tomuto veľkému človeku naďalej pretrvávajú.

Dávno, dakedy začiatkom päťdesiatych rokov som sa pokúšal o malé skladbičky. Jednou z nich bola *Meditácia pre violu a klavír* (napodiv, dodnes hrávaná) a Šanibáči ju okomentoval slovami: „Debussy je dobrý krstný otec." Táto nepatrná príhoda žije vo mne podnes a dala mi vedomie, že každý z nás má svojich „krstných", podmieňujúcich vkus, názory, skladateľský vývoj i radosť z hudby. Hovorí mi, že naše premýšľanie je podmienené skúsenosťami i vedomosťami, pestujúc si tak svoje lásky (i nelásky).

Mimochodom, v tých časoch bol Debussy, spolu s mnohými ďalšími, Stravinským, Hindemithom, Bartókom či druhou viedenskou školou, tzv. formalistom, zvrhlým buržoáznym umením... (Niekoľko rokov predtým tak hovoril aj Adolf Hitler a jeho hlásna trúba Goebbels.) Ako začínajúci konzervatorista som si naštudoval Debussyho *Arabesky*, avšak vtedajší riaditeľ mi ich zakázal hrať čo i len na internom večierku. Časy a doba, ktorej už nikto neverí – to všetko bol tiež komunistický zlý sen. To však je primálo, vtedy boli koncentráky a popravovalo sa...

Druhá, zdanlivo iba nepodstatná Šanibáčiho veta – parafrázujem: Vieš, syn môj, keď robíš partitúru, vtedy z harmónie robíš aj kontrapunkt. Táto veta mi podnes prináša poznanie, ako vie byť zjednodušovanie vecí zákerné. Tak ako niet hraníc tonality, ktorá by sa viazala iba na určité historické obdobie (tvrdím, že tonalita je vlastnosťou hudby, jej logickej reči ako princípu či vlastnosti tónového materiálu byť organizovaným), rovnako hranice medzi monódiou a polyfóniou ani zďaleka nie sú také kontúrované a oboje sa navzájom neustále prelínajú. Aj za to Šanibáčimu vďaka; za jeho úsilie nám všetkým dávať do vienka hľadanie spoznávania.

Poznajúc jeho dielo priam dôverne (dirigovanie som mal za istých veľmi priaznivých okolností absolvovať jeho symfonickou básňou *Tobias Wunderlich*) trúfam si tvrdiť, že Albrechtova tvorba bola a je viac ako nadpriemerná, že nesie atribúty európanstva a nebyť nepriazne osudu by táto hudba urobila Albrechta tou väčšou kapitolou dejín hudby. (Vypočujte si, prosím, jeho *Klavírne kvinteto*!) Ak chcem Albrechta zaradiť aj do dobových vývojových súvislostí, je akýmsi prechodným článkom medzi Maxom Regerom a Paulom Hindemithom – a to nie je práve málo. Aj preto vzdávam svoju najhlbšiu úctu učiteľovi, skladateľovi, veľkému človeku, vzácnemu Alexandrovi Albrechtovi. Videl som Šanibáčiho večer pred tragédiou, vtedy mi povedal: „Vieš, Ivan, ja tu už zajtra nebudem."

Albrechtovský dom – a kto bol v ňom? Vzácna, inteligentná a vzdelaná manželka Grétinéni, Jeannynéni, Hansi, syn, ktorý sa mi stal jedným z mála životných priateľov; nemôžem zabudnúť na nedeľné komorné hudby s Dušanom Martinčekom, Lacom Kupkovičom, Mirkom Filipom, „Piťulíčkom" Krallom a s ďalšími generáciami aj mojich študentov, z ktorých niekoľko veľmi vzácnych stvorilo s Hansim Musiku aeternu.

S Hansim nás spájalo priateľstvo až do jeho konca. Posledný pohľad bol naňho prikrytého, ležiaceho medzi ružami v záhrade, kde som mu ešte dal krížik na čelo, aby pokojne odišiel. Mali sme spoločné vášne i radovánky – vášňami bola hudba, výtvarné umenie, filozofia, Hansimu bola blízka aj matematika. Naším, takpovediac spoločným „športom" bolo dávať si navzájom hudobné kvízy a toho druhého nachytať (čo sa stávalo iba zriedka – on mňa na Dohnányiho *Koncerte*, ja jeho na neopusovanom Schönbergovom *Sláčikovom kvartete*); bola to veľká a aj viac ako prospešná zábava. Tak sa zo mňa stal Hansiho zásluhou taký znalec hudobnej literatúry, že som tento predmet prednášal na našej škole.

Radovánky boli skôr svetského charakteru, chodili sme do Devína na tatársky biftek, Hansi na sladký mls, boli sme tam temer vždy spoločne s Jankom Skladaným, Bystríkom Režuchom, niekedy

s Piťu Krallom a zväčša nám poslúžil skvelý vrchný, pán Gajdoš, ktorý bol taký neuveriteľný, že nám aj povedal: „Páni, dnes vám radšej odporúčam dačo iné.“ Kaviareň hotela Devín bola jediným podnikom, kde sme – aj vďaka pánom Gajdošovi, Masarikovi a Hanuskovi či pani Slámovej – mohli ísť „na sekeru“.

V zimnej záhrade som napísal celú teoretickú časť mojej diplomovej práce a denne som tam stretával mnou veľmi váženého pána profesora Boora, ktorý si tam chodil prečítať (v stánkoch absolútne nedostupné) francúzske, anglické a talianske noviny. (Devín bol hotelom pre cudzincov, azylom pre domácich.)

K Hansimu sa dalo prísť kedykoľvek, hoc aj o druhej-tretej nad ránom. Stačil na to kamienok do okna a už zaznela hudba či sa začal zaujímavý rozhovor. Boli to noci a dni plné zaujímavostí, možno tak trochu bohémske, ale vždy plné túžby viac poznávať.

Teraz, keď sme doslova pred pár dňami pochovali Hansiho druhú manželku Vierku, sa mi skončilo plných päťdesiat rokov života v albrechtovskom dome – či lepšie – domove.

Profesor Oto Ferenczy
bol doslova brilantná osobnosť slovenského intelektuálneho života, neuveriteľný učiteľ, radca, naozaj dobrý človek, veľmi introvertný a neuveriteľne skromný na to, čo všetko on vedel. Podnes som presvedčený, že jeho veľké skladateľské umenie nebolo docenené, jeho odborná, filozofická, literárna vzdelanosť nemali v jeho mladých časoch obdobu. Pamätám si, že keď ako môj učiteľ hovoril o hudbe a o umení, bola to tryskajúca sopka nadšenia, vzdelanosti a lásky pre veci, ktorými bol zaujatý. Učiteľ to bol prísny, ako skúšajúci zasa dobrotivý a vedel zo študentov vydolovať vedomosti, o ktorých sme ani netušili. Už ako dospelý som mu chodil robiť prísediaceho na skúškach aj preto, aby som sa stále ešte čosi priučil.

Pamätám si, že mi profesor Ferenczy dal ako jednu zo seminárnych prác Webernov opus 10. Pociťoval som voči nemu zmes

strachu a úcty, naučil som sa toto dielo spamäti, a tak som aj písal príklady na tabuľu. Bola to tvrdá, ale dobrá a nádherná škola.

Potom som sa stal tajomníkom katedry, ktorej on bol tvorcom, neskôr ma neočakávane (mal to byť iný, mladý komunista) navrhol za svojho nástupcu. Priznávam sa, že byť jeho nástupcom nebolo pre mňa najľahšie a iba náš pretrvávajúci vzťah mi dal pocit, že som to asi nerobil najhoršie.

Už po jeho skone dcéra Vierka našla v jeho pozostalosti štúdiu, o ktorej každý vedel, že je napísaná, ale nikto ju nepoznal. Aj preto som ju v dobrej spolupráci s profesorom Brejkom pripravil na vydanie. Päťdesiat rokov starý text ma podnes priam ohuruje duchovnou kapacitou a vzdelanosťou môjho vzácneho učiteľa.

Ku tomu ešte humorná „perlička". Profesor Ferenczy veľmi rád používal sentenciu „kríza tonálneho systému". Raz v čase našej mladosti sme v hlbokú noc (spoločnosť tvoril Hansi Albrecht, moja prvá manželka Adriena, Paľo Šimai, Ruth Štrbová a ešte ktosi) zatelefonovali profesorovi a predstavili sa: „Tu kríza tonálneho systému." On priam zaúpäl. Keď po veľmi dlhých rokoch oslavoval svoje šesťdesiatiny, Hansi sa ho spýtal, či si na tento telefonát pamätá. Ferenczy okamžite zbystril a Hansi mu hovorí: „Vieš, boli sme to títo," a ukázal na nás. Skončilo sa to veľmi dobrou náladou a s porozumením pre úsmevnosť chvíle.

Obaja, profesor Ferenczy i ja, sme mali spoločnú záľubu – dejiny Európy 20. storočia, najmä však obdobie pred druhou svetovou vojnou a obdobie druhej svetovej vojny. Ferenczy, rovnako ako aj môj otec (a dnes i ja), tvrdil, že porozumenie sveta – neraz viac ako nedobrého – je možné iba na pozadí znalosti histórie. Aj preto sme si až do posledných dní Ferenczyho života vymieňali knihy na túto tému a veľa sme sa o veciach rozprávali. Alexander Albrecht, Hansi a Oto Ferenczy, rovnako ako matka a otec, sa rozdávali svojou múdrosťou, a preto im patrí moja viac ako hlboká vďaka.

Vážené kolegyne a kolegovia,
nepovažujte, prosím, tieto riadky za referát či príspevok, sú to iba osobné spomienky na vzácneho človeka, v blízkosti ktorého som sa po dlhé roky pohyboval.

Profesora Ferenczyho som spoznal ako študent na Vysokej škole múzických umení, kde mi bol prednášajúcim, skvelým učiteľom. Jeho zanietenosť pre veci milované sa podobala priam eruptujúcej sopke a všetkých nás uchvacovala. Ferenczy bol prísny pri vyučovaní, vyžadujúci plnú koncentráciu a sám viac ako sústredený. Bol však aj ľudský a chápavý pri skúškach, plný porozumenia k študentovi v danej situácii. Dokázal z nás vydolovať i to, o čom sme ani netušili, že vôbec poznáme a vieme. Profesor Ferenczy mi dal prvú a životnú šancu na škole, ktorá bola až donedávna aj mojou. Začínal som na Katedre tanečnej tvorby, čo sa mi stalo veľkou školou – vyučovať nehudobníkov o hudbe znamenalo premýšľať aj o veciach, ktoré sa hudobníkovi zdali prirodzené a samozrejmé, a netušil som, že ich raz budem musieť objasňovať. Potom som definitívne prestúpil na Katedru hudobnej teórie, kde som bol roky profesorovým tajomníkom. Veľmi veľa som sa pri profesorovi priučil, až si ma napokon vybral za svojho nástupcu. Chcem veriť, že som obstál, čo sa aj odrazilo na našom pretrvávajúcom dobrom vzťahu.

Naše ľudsky krásne vzťahy pokračovali a upínali sa aj na spoločné záujmy, dejiny, a najmä dejiny modernej Európy a druhej svetovej vojny. Ferenczy bol ich mimoriadne dobrým znalcom. To všetko až do jeho odchodu na druhý to svet.

Ferenczy bol členom strany, dokonca aj členom Ústredného výboru. Strana však vždy potrebovala oných povestných – „každý máme svojho Žida“. Hlbokým ľudským presvedčením však neopustil svoju prvotnú vieru, a tak aj konal. O jeho vstupe do strany čosi viem – bol to nátlak typu: „Vstúpte do strany tí slušní, určite to bude lepšie.“ (Aký to omyl!) Tých, čo tomu uverili, bolo, žiaľ, viacero.

Ferenczy sa ma zastal v neradostných časoch a v situácii pre mňa kritickej. Mal som dostať dvadsaťštyrihodinovú výpoveď za „stratu dôvery“ a môj profesor išiel na ÚV, kde prehlásil: „Ak mi ho zoberiete, idem aj ja.“ V tých časoch to bol ozaj veľký čin. Viem to od Laca Mokrého, ktorý bol tiež nápomocný každému, komu mohol. Pripomeňme si tu slová Písma – nesúďte, aby ste neboli súdení.

Už po smrti Ferenczyho sa mi podarilo – aj vďaka jeho dcére Vierke – dostať sa k textu prednášky starej dobrých päťdesiat rokov *O dvojakej účasti človeka na hudbe*, o ktorej každý vedel, že existuje, nikto ju však nečítal. S mojím kolegom a priateľom, profesorom Brejkom sme ju adjustovali a vydali v Hudobnom fonde. Je svedectvom, aký formát intelektuála Ferenczy už vtedy predstavoval, formát človeka filozoficky, literárne, hudobne a všestranne vzdelaného. Osobnosť s veľkými písmenami.

Pán profesor, vďaka Vám za všetko, čo ste mi i v živote dali. Skláňam sa pred Vami v úcte.

A ešte čosi osobné: mám rád Ferenczyho hudbu, jeho *Elégiu*, *Hudbu pre štyri sláčikové nástroje*, *Klavírny koncert*, skladby, ktoré vysoko prevyšujú nami akosi namodelovanú úroveň. Ferenczy, tak ako aj Alexander Albrecht, je nedocenený. Obaja sa však svojím dielom stali vrcholmi našej tvorby (nemôžem tu nespomenúť aj Jozefa Grešáka), stali sa vyvrcholením toho, čo bolo s toľkou svedomitosťou a láskou k hudbe napísané. Aj za ich dielo vďaka.

Bystrík Režucha

– opäť môj životný priateľ. Vyrastali sme doslova na „jednej“ ulici, boli sme spolužiaci, chodievali sme (za mladších čias) spolu lyžovať na Chopok, vídavali sme sa denne a podnes sa vídame často. Združovala a naďalej nás spája profesia, ktorú obaja vyznávame intelektom aj precítením. Napísali sme spolu dve praktické knižočky, pričom sme na seba primerane „škriekali“; on to chcel mať čo najstručnejšie, ja som zasa chcel veci trochu poučujúc vysvetliť. Kompromis sa ukázal byť ideálnym riešením.

Bystrík mi až donedávna premiéroval všetky partitúry (tá, venovaná jeho päťdesiatinám, znela v Lipsku a v Berlíne a patrí k tomu najlepšiemu, čo som dokázal). Odskákali sme si svoje, mierne povedané „bujné" mladé roky, pritom však nebolo dôležité bohémstvo, ale najmä húževnatosť a práca. U Bystríka som vždy obdivoval silu vôle, úsilie o perfekcionizmus, jeho priam dokonalé ruky dirigenta, ktorý nemusel na skúškach priveľa rozprávať a všetko zaňho povedali jeho ruky. Tak ako som to povedal v *Laudatiu* Ľudovítovi Rajterovi: ruky sú predĺžením nášho ducha, mysle a poznania. U Režuchu ma vždy fascinovala jeho skvelá pamäť. Hoci nikdy nedirigoval bez pultu („ja na to nervy nemám"), diela ovládal vzorovo a dokonale.

Iba jediný zážitok za všetky: prinútil ma napísať skladbu (*Hudba k baletu*) tak, že mi oznámil termín premiéry o tri mesiace. Mal som vtedy svoj byt, kde ma doslova zatvoril, chodil mi nakupovať a stretávali sme sa až večer nad práve napísaným. Partitúru som mu dodával doslova po stránkach. Raz sa ma spýtal: „Nemá byť vo violončelách dolu C?" Moja odpoveď („však je to v partitúre") mu nestačila: „Veď som si pred dvoma dňami pozeral skicu na klavíri." Mal pravdu.

Režucha nikdy neklesol pod svoj vysoký štandard. Vedel sa vypäť k veľkým výkonom, ako po úmrtí svojho otca, keď dirigoval Čajkovského *Šiestu* spôsobom, na ktorý moja žena a ja nikdy nezabudneme. To bola *Šiesta*!

(Malá spomienka – keď Bystríkov otec už umieral, viezol som Bystríka s jeho mamičkou na Kramáre, kde sa s ujom Imriškom rozlúčili. Potom si zavolal ešte mňa so slovami: „Ste najlepší priateľ môjho syna, potykajme si – ja som Imriško." O pol hodiny nám volali z nemocnice, že je už nebohý. Bol to vzácny, svedomitý, pracovitý a dobrý človek, Bystríkova mamička tiež a Bystrík sa podnes statočne správa ako ich syn.

Osobitú kapitolu v živote Bystríka Režuchu predstavuje zrod Štátnej filharmónie Košice. Na podnet mne vzácnej a milej Anny

Kovářovej (dnes už dáme cez osemdesiat) sa rodil tento orchester v mojom vtedajšom byte na Trnavskej 15. Bystrík, Ľubo Čížek a ja sme zvažovali, či áno alebo nie. Nebolo to jednoduché – založiť(?), ako (?), s kým (?) nový filharmonický orchester na pôde, kde bola dosiaľ iba taká maličká rozhlasová „kutálka". Rozhodnutie však padlo v prospech skvelej a dnes aj úspešnej veci. Veľkým Bystríkovým životným činom bolo, že aj za čias „normalizácie", keď po nás v Bratislave ani pes neštekol, uvádzal naše diela tam, v Košiciach. Páni skladatelia (s výnimkou Romana Bergera a mňa) sa mu za to aj odvďačili. Keď sa chcel po pätnástich rokoch pôsobenia v Košiciach opäť vrátiť do Bratislavy, nikto – počnúc Zeljenkom, Moyzesom, Malovcom, Cikkerom, Hatríkom, Kardošom – nepodal Režuchovi pomocnú ruku. (Gruzíni tomu náležite hovoria: človek človeku vlkom, vlk vlku skladateľom.)

Boli chvíle, keď som sa i ja pred ním hanbil za to, že som tiež skladateľ. Potom Bystrík na skladateľskú obec – s výnimkou Bergera a mňa – právom zanevrel. Neviem si však ani predstaviť, aké nahrávky z diel slovenských autorov by boli v rozhlase, keby nebolo Režuchu (a Laca Slováka).

Nedá mi nespomenúť aspoň jednu rozkošnú historku, ktorá však mohla mať aj nedobrý koniec. Krátko po ruskej okupácii musel zúrivý Režucha dirigovať sovietsku hymnu. Niekoľko dní predtým sme boli pozvaní k manželom Holoubkovým na večeru a Bystrík tam doslova soptil. Laco Holoubek si krátko nato sadol ku klavíru a urobil „obrabótku" hymny tak, že do záveru vpísal tie známe tóny: „môžete nás..." Bystrík to vzal za svoje a keďže to bolo v štyroch hornách, na onej „slávnosti" nechal dokonca hornistov postaviť a hrať korpusmi do publika. Prešlo im to všetkým, my sme mali aspoň trochu radosti z výsmechu nenávideného.

Historiek z nášho priateľstva trvajúceho desaťročia by bolo priveľa. Spájal nás však odpor k bolševikom, diktátorom, bezcharakterným politickým (aj) zvrhlíkom a ostávala nám naša spontánna

úcta k dobrému remeslu a profesionalite, hlboký vzťah k nádhere dobrej hudby.

Ivan Sokol
– spolužiak na konzervatóriu, nádherný hudobník a nádherný človek, syn muža rovnako krásneho duchom, predsedu Snemu Slovenskej republiky. Popri tom, že ma Ivan až pričasto hráva doma, najmä však v zahraničí, veľa sme spolu aj politizovali. Témou – akože inak – boli aj pomery a podmienky vojnového Slovenského štátu. Ja osobne som nikdy nebol priateľom diktatúry akéhokoľvek typu, triezvo však premýšľajúc, musím zobrať na vedomie aj (autentické) pocity Martina Sokola či ministra Medrického, ktorého som spoznal a stretávali sme sa na koncertoch. Hlboko vo mne utkvel zážitok z detstva, keď sme dva razy stretli samučičkého prezidenta Tisa, prechádzajúceho sa pri Dunaji a pred palácom bez akejkoľvek ochranky. Martin Sokol (citujem Ivanove slová) vravel asi toľko: Nemali sme na výber, ak sme chceli uchrániť tento malý národ. Vedeli sme, že do histórie sa nezapíšeme práve najlepšie, inej voľby však nebolo. Nemôžem sa tu, uvažujúc o jednom z mojich najbližších priateľov, vyhnúť ani úvahám o veciach, s ktorými som sa doposiaľ nevyrovnal. Je to aj otázka vyvražďovania Židov. Je to otázka zložitá a aj bolestná, najmä pre nás, čo však nesmieme obchádzať. Môj otec zachránil pätnástich Židov, ktorí mu boli blízki i neznámi, a do vienka mi dal filosemitizmus, ktorý ma už roky vedie k štúdiu vzťahu judaizmu a kresťanstva. Aj preto o sebe tvrdím, že som kresťan židovského pôvodu.

A tak aj táto úvaha o Slovenskom štáte a vysporiadaní sa s touto minulosťou. Boli jeho predstavitelia zločinci alebo boli obeťami doby? To, že zbabelý Beneš, čo ušiel zo svojej vlasti v jej najkrutejších časoch, nechal prezidenta Tisa popraviť (za prítomnosti svojho emisára, aby mu to potvrdil), to bol jednoznačne zločin. Je preto aj najvyšší čas obnoviť proces s Tisom a ostatnými čelnými predstaviteľmi tých čias. Inak sa historickej pravdy iba ťažko